

Адвокатура

УДК 347.97:340.12:347.91

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18128787>

Медіація як інструмент сучасної адвокатської діяльності

Сирота Дмитро Іванович,

Кандидат юридичних наук, доцент

Доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук

Кременчуцького національного університету

імені Михайла Остроградського, Україна

Дзюба Анастасія Ігорівна,

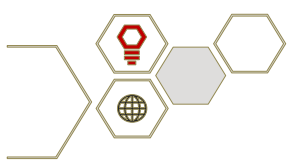
Здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського, Україна

Прийнято: 16.12.2025 | Опубліковано: 30.12.2025

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню медіації як сучасного й ефективного методу врегулювання конфліктів і спорів, із акцентом на її запровадженні та використанні в адвокатській діяльності. Увагу зосереджено на з'ясуванні правової природи медіації в адвокатурі, її принципах, ключових етапах медіаційного процесу та особливостях їх поєднання з традиційними інструментами захисту прав та інтересів клієнта. Окрему увагу приділено ролі адвоката в процедурі медіації, вимогам до його професійної підготовки, спеціалізованої компетентності та практичного досвіду в цій сфері. Показано, що мета медіації полягає не лише у формальному припиненні спору, а в глибокому обговоренні, аналізі та

конструктивному вирішенні конфліктної ситуації з урахуванням усіх релевантних обставин і інтересів сторін.

З'ясовано, що успішний результат медіації втілюється в досягненні взаємоприйнятної угоди, зміст якої відповідає потребам усіх учасників та сприяє збереженню або відновленню взаємовідносин. Медіаційний процес розглядається як гнучка та динамічна сукупність дій сторін та медіатора у визначений проміжок часу, яка може адаптуватися до специфіки спору й очікувань учасників. Обґрунтовано основні переваги медіації порівняно з традиційним судовим розглядом, зокрема можливість припинення процедури на будь-якому етапі та звернення до суду, універсальність застосування медіації в різних галузях права, зниження часових і фінансових витрат, а також зменшення конфронтаційності взаємодії сторін.

Результати дослідження підкреслюють значення та ефективність медіації в адвокатурі як інструмента професійного правового захисту, що поєднує правову аргументацію з пошуком взаємоприйнятного рішення, сприяє мирному врегулюванню спорів та формуванню культури діалогу в правовому середовищі.

Ключові слова: медіаційний процес, адвокат, вирішення спорів, конфлікт.

Mediation as a tool of contemporary legal practice

Dmytro Syrota,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

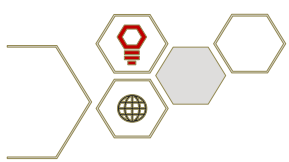
Associate Professor of the Department of Fundamental and Branch Legal Sciences

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine

Anastasiia Dziuba,

Master's Degree Student (Second Cycle of Higher Education)

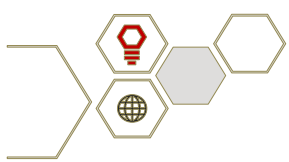
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Ukraine

Abstract: The article is devoted to a comprehensive study of mediation as a modern and effective method of resolving conflicts and disputes, with particular emphasis on its introduction and use in legal practice. Attention is focused on clarifying the legal nature of mediation within the legal profession, its principles, the key stages of the mediation process, and the specific features of their integration with traditional instruments for protecting a client's rights and interests. Special attention is paid to the role of the lawyer in the mediation procedure, as well as to the requirements for professional training, specialised competence, and practical experience in this field. It is demonstrated that the purpose of mediation lies not merely in the formal termination of a dispute, but in in-depth discussion, analysis, and the constructive resolution of a conflict situation, taking into account all relevant circumstances and the interests of the parties.

It is established that a successful mediation outcome is embodied in the achievement of a mutually acceptable agreement, the content of which meets the needs of all participants and contributes to the preservation or restoration of relationships. The mediation process is considered as a flexible and dynamic set of actions undertaken by the parties and the mediator within a defined period of time, which may be adapted to the specifics of the dispute and the expectations of the participants. The main advantages of mediation compared to traditional judicial proceedings are substantiated, in particular the possibility of terminating the procedure at any stage and subsequently applying to the court, the universal applicability of mediation across various branches of law, the reduction of time and financial costs, and the decrease in the confrontational nature of interaction between the parties.

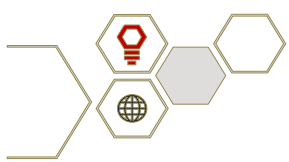
The results of the study highlight the significance and effectiveness of mediation in legal practice as an instrument of professional legal protection that combines legal argumentation with the search for a mutually acceptable solution, promotes the peaceful settlement of disputes, and contributes to the formation of a culture of dialogue within the legal environment.

Keywords: mediation process, lawyer, dispute resolution, conflict.

Постановка проблеми. З огляду на специфіку професійної діяльності адвокати фактично щодня стикаються з конфліктами різної природи, інтенсивності та ступеня правової складності. Робота з конфліктами, захист інтересів клієнта, участь у досудових перемовинах, представництво в судових і позасудових процедурах становлять сутнісний зміст адвокатської практики. У цих умовах традиційно домінує змагальна модель правозастосування, орієнтована на перемогу однієї сторони у спорі. Водночас сучасні підходи до правового захисту та вирішення конфліктів дедалі більше акцентують увагу на пошуку збалансованих, взаємоприйнятних рішень, збереженні ділових, сімейних чи інших соціально значущих відносин, а також на зниженні конфронтаційності взаємодії сторін. Саме тому медіація постає як перспективний і дієвий механізм врегулювання спорів, який органічно може бути інтегрований у професійну діяльність адвоката.

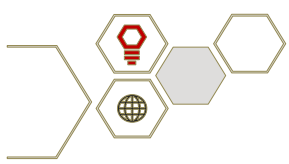
В Україні медіація як інститут альтернативного вирішення спорів є відносно новим явищем, яке ще перебуває на етапі становлення правового регулювання, формування професійних стандартів та практик її застосування. Попри наявні позитивні зрушення, значна частина адвокатів продовжує орієнтуватися переважно на судові механізми захисту, сприймаючи медіацію як допоміжний або факультативний інструмент. Це зумовлює низку проблем, серед яких – недостатній рівень обізнаності адвокатів щодо можливостей медіації, неоднозначне трактування її місця у системі правових засобів захисту інтересів клієнтів, брак усталених стандартів взаємодії адвоката з медіатором, а також не до кінця сформоване розуміння меж поєднання ролей «адвокат – представник» та «адвокат – учасник медіаційної процедури». Унаслідок цього потенціал медіації в адвокатурі використовується фрагментарно й нерівномірно.

Науково-практична значущість означеної проблематики полягає в необхідності доктринального осмислення місця медіації в системі засобів адвокатської діяльності, визначення її змісту, функцій та завдань саме крізь призму професії адвоката. Потребують уточнення критерії, за якими адвокат має рекомендувати клієнту звернення до медіації; межі етичної та процесуальної допустимості поєднання судових і позасудових механізмів врегулювання спорів; вимоги до професійної підготовки адвокатів у сфері медіації. Залишається недостатньо розробленим питання формування спеціальної медіаційної компетентності адвоката, а також впливу медіаційних процедур на якість та ефективність правової допомоги. Усе це зумовлює необхідність комплексного дослідження змісту та значення медіації в адвокатській діяльності, узагальнення наявних підходів і вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання та практики її застосування в адвокатурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після ухвалення Закону України «Про медіацію» № 1875-IX від 16.11.2021 р. інститут медіації отримав системне наукове осмислення в українській доктрині. У фундаментальних працях Н. А. Мазаракі, колективній монографії «Медіація в Україні: теорія та практика», а також у підручнику «Медіація у професійній діяльності юриста» за ред. Н. Крестовської та Л. Романадзе, медіація розглядається як універсальний позасудовий спосіб вирішення конфліктів, уточнюються її принципи, етапи процедури та галузі застосування, підкреслюється її значення для гуманізації правосуддя та розвантаження судової системи.

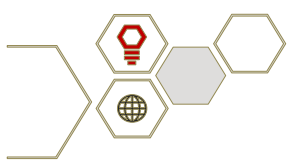
Окремий сегмент наукових розвідок стосується саме місця медіації в адвокатській діяльності. У статті О. А. Сєдашової та І. Л. Заверухи «Проблемні аспекти застосування медіації в діяльності адвоката» аналізується правовий статус адвоката-медіатора, співвідношення видів адвокатської діяльності з наданням послуги медіації, окреслюються ризики конфлікту інтересів і пропонуються підходи до поєднання в одній особі ролей адвоката й медіатора.

У більш новітніх публікаціях, присвячених участі адвоката у позасудових процедурах, акцент робиться на тому, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не містить заборони на практику у сфері медіації, а професійний обов'язок адвоката включає інформування клієнта про альтернативні способи врегулювання спору, зокрема медіацію, з оцінкою їхніх переваг і ризиків.

Значну групу становлять дослідження, спрямовані на конкретизацію ролі адвоката в медіаційному процесі. У працях українських авторів Городецького О., Яновської О., Подковенко Т., Єфремова І., присвячених вирішенню конфліктів через медіацію, наголошується, що адвокат може виступати як представник сторони медіації або як самостійний медіатор, але за умови чіткого розмежування цих статусів, дотримання вимог щодо неупередженості, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Практико орієнтовані матеріали Національної асоціації адвокатів України («Адвокат та медіація», програма «Медіація в адвокатській діяльності») та професійних шкіл підвищення кваліфікації адвокатів акцентують увагу на тому, що медіація поступово стає елементом сучасного стандарту надання правничої допомоги, а опанування медіаційних технік розглядається як важлива складова професійної компетентності адвоката.

У вітчизняній та зарубіжній (передусім англомовній) літературі підкреслюється також зміна парадигми професійної ролі юриста – від «процесуального бійця» до «вирішувача проблем» і «консенсус-білдера». У працях К. Менкель-Мідоу обґрунтовується модель «lawyer as problem solver / consensus builder», у межах якої адвокат активно використовує інструменти переговорів, медіації та інших процедур альтернативного вирішення спорів, розвиваючи навички емпатії, активного слухання, фасилітації діалогу та конструювання взаємовигідних рішень. Ці підходи знаходять відображення й в українських програмах базової підготовки медіаторів та короткострокових

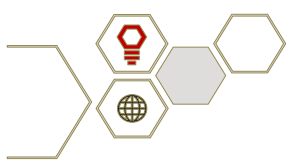

тренінгах для правників, де наголошується на необхідності формування у адвокатів спеціальних комунікативних та медіаційних компетентностей.

Метою статті є комплексне дослідження ролі та значення медіації в адвокатській діяльності, а також аналіз потенціалу її використання як ефективного інструменту врегулювання конфліктів у різних галузях права. У межах поставленої мети передбачається: по-перше, з'ясувати місце медіації в системі засобів професійної діяльності адвоката та її співвідношення з традиційними формами правового захисту; по-друге, охарактеризувати правові, організаційні та етичні засади участі адвоката у медіаційних процедурах; по-третє, проаналізувати ключові переваги та ризики застосування медіації з позицій адвокатської практики.

Крім того, стаття спрямована на ідентифікацію основних викликів, що перешкоджають повноцінному впровадженню медіаційних практик у сучасну юридичну сферу, зокрема в адвокатурі, а також на окреслення перспектив їх подальшого розвитку з урахуванням чинного законодавства, професійних стандартів та потреб правничої спільноти. Реалізація зазначеної мети й завдань має сприяти формуванню доктринально виважених підходів до інтеграції медіації в адвокатську діяльність та виробленню практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності правничої допомоги із використанням медіаційних процедур.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про медіацію» медіація визначається як добровільна, конфіденційна, позасудова, структурована процедура, у межах якої сторони за підтримки одного або кількох медіаторів намагаються шляхом переговорів запобігти виникненню конфлікту або врегулювати вже наявний спір [1; 6]. Таке легальне визначення дозволяє розглядати медіацію як особливий вид юридично релевантної комунікації, спрямованої на досягнення консенсусу між сторонами конфлікту за умови збереження їх автономії волі [7]. Добровільність, конфіденційність, нейтральність та неупередженість медіатора, а також орієнтація на інтереси, а

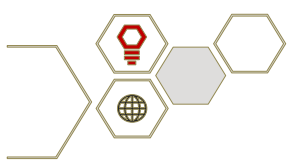

не лише на формальні правові позиції, виступають базовими принципами, що відрізняють медіацію від традиційних змагальних процедур.

Важливо підкреслити, що хоча медіація має неформальний характер (у сенсі відсутності жорстко регламентованих процесуальних форм), вона водночас є структурованою процедурою. Законодавець акцентує на поетапності медіаційного процесу: від укладення угоди про медіацію та визначення процедурних правил до проведення спільних і за потреби окремих зустрічей із сторонами, виявлення їхніх істинних інтересів, генерування й оцінки можливих варіантів рішення та оформлення досягнутих домовленостей [1; 15]. Така структурованість у поєднанні з гнучкістю дозволяє адаптувати процедуру до специфіки кожного спору, що особливо важливо в адвокатській діяльності, де конфлікти нерідко мають складний, багаторівневий характер (поєднання правових, економічних, психологічних, репутаційних та інших аспектів).

Суб'єктний склад медіаційного процесу також має принципове значення для розуміння місця адвоката у ньому. До учасників медіації належать сторони спору, медіатор (медіатори), а за згодою сторін – їхні законні представники, адвокати, захисники, перекладачі, експерти й інші фахівці [1]. Таким чином, адвокат може бути інтегрований у медіацію щонайменше у трьох взаємопов'язаних, але різних за змістом статусах:

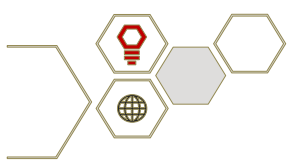
1. як представник сторони, що правово консультує клієнта, оцінює запропоновані рішення з точки зору їх відповідності законодавству та довгостроковим інтересам клієнта;
2. як радник до і паралельно з медіацією, який допомагає клієнту обрати оптимальну стратегію поведінки – судовий розгляд, медіацію або комбінування цих механізмів;
3. як медіатор-адвокат, що безпосередньо організовує й фасилітує процес переговорів між сторонами, дотримуючись вимог неупередженості й балансу інтересів.

Запровадження інституту медіації в Україні відбувається в логічному зв'язку з конституційними гарантіями права на судовий захист та права на професійну правничу допомогу. Статті 55 і 124 Конституції України закріплюють право кожного на захист своїх прав і свобод судом та визначають судову владу як основний механізм вирішення правових спорів [2]. Водночас розвиток медіації не заперечує цих гарантій, а доповнює їх, пропонуючи особі альтернативний шлях вирішення конфлікту, який може передувати судовому розгляду, супроводжувати його або повністю замінювати, якщо сторони досягають взаємоприйнятної угоди. Стаття 59 Конституції України, яка гарантує право на професійну правничу допомогу, фактично створює нормативне підґрунтя для розширення функціонального змісту адвокатської діяльності, у тому числі через надання клієнтові допомоги в межах позасудових процедур, зокрема медіації [2].

З огляду на зазначене, медіація розглядається не лише як «альтернатива суду», а як інструмент реалізації права на ефективний засіб захисту, який може забезпечити не стільки формальне «виграш–програш», скільки відновлення порушеного балансу інтересів сторін. У цьому контексті важливою є позиція В. Ситюк, яка підкреслює, що медіація в Україні має значний потенціал не лише для розвантаження судів, а й для формування нової правової культури, орієнтованої на діалог і компроміс, а не на конфронтацію [3].

На практиці розвиток медіації в Україні відбувається за активної участі громадських організацій, професійних асоціацій адвокатів і медіаторів, а також закладів вищої освіти. Вони реалізують навчальні програми, тренінги, сертифікаційні курси для правників, поширюють інформаційні матеріали щодо переваг медіації, а також сприяють формуванню спеціалізованих медіаційних центрів [13; 14]. Для адвокатури це означає фактичну появу нового сегмента професійної діяльності – адвокатської практики з використанням медіаційних технік (як у ролі медіатора, так і в ролі адвоката, який супроводжує клієнта у медіації).

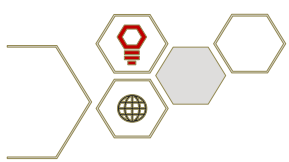

З теоретико-практичної точки зору роль адвоката у медіації доцільно аналізувати у двох площинах: як функціональну (які саме завдання адвокат виконує у медіаційному процесі) та як ціннісно-етичну (які принципи та стандарти поведінки він має дотримуватися) [8]. У працях Т. Вільчик медіаційна функція адвоката в кримінальному судочинстві розкривається як така, що виходить за межі традиційного змагального представництва: адвокат має сприяти примиренню сторін, відшкодуванню шкоди, досягненню ресторативного результату, зберігаючи при цьому баланс між інтересами підзахисного, потерпілого та публічним інтересом [4]. Аналогічні підходи можуть бути екстрапольовані й на інші галузі права – сімейні, трудові, господарські, спадкові спори тощо.

Виконуючи функцію медіатора, адвокат має усвідомлювати, що його завданням є не нав'язування сторонам юридично «вигідної» для когось із них моделі рішення, а організація процесу конструктивних переговорів, у межах якого сторони самостійно формулюють варіанти домовленостей, що одночасно відповідають вимогам закону та їхнім реальним потребам. Як слушно зазначає М. Єфіменко, у процесі медіації адвокат оперує не лише правовими аргументами, а й психологічними, комунікативними, соціальними чинниками, що дає змогу побачити «повну картину» конфлікту й запропонувати сторонам більш стійкі, а не суто формальні рішення [5].

Практичне значення медіації для адвокатської діяльності проявляється, зокрема, у можливості:

- перевести конфлікт із площини емоційного протистояння у площину раціонального обговорення інтересів;
- врахувати довгострокові наслідки обраної моделі вирішення спору (для ділової репутації, сімейних відносин, партнерських зв'язків тощо);
- мінімізувати процесуальні ризики, пов'язані з непередбачуваністю судового рішення;
- зменшити фінансові та часові витрати клієнтів на захист своїх прав;

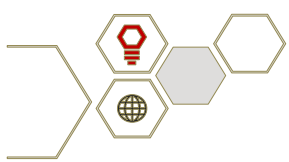

– зберегти, а іноді й зміцнити відносини між сторонами після завершення конфлікту.

У практичній площині алгоритм дій адвоката щодо застосування медіації може передбачати такі етапи: первинна правова консультація й оцінка справи; виявлення того, чи є спір таким, що піддається медіації (з урахуванням заборон, наприклад, там, де закон вимагає виключно судового вирішення або містить імперативні заборони на примирення); інформування клієнта про сутність, переваги та можливі ризики медіації; допомога у виборі медіатора й підготовці до медіаційних сесій; супровід клієнта під час медіації (якщо адвокат не виступає медіатором); участь в оформленні досягнутих домовленостей (у тому числі у формі мирової угоди, договору, додаткових процесуальних документів) [9; 10].

Особливого значення набуває етико-правовий вимір участі адвоката у медіації. Навіть якщо адвокат діє як медіатор, він не звільняється від дотримання норм адвокатської етики, зокрема щодо конфіденційності, заборони розголошення відомостей, отриманих від клієнта та інших учасників процедури, обов'язку уникати конфлікту інтересів і недопущення ситуацій, коли попереднє представництво однієї зі сторін ставить під сумнів його неупередженість як медіатора [4; 11]. Порушення цих стандартів може тягнути за собою як дисциплінарну, так і іншу юридичну відповідальність, включно з відшкодуванням завданої шкоди. Таким чином, медіаційна практика в адвокатурі вимагає вищого рівня етичної чутливості та постійного самоконтролю з боку адвоката.

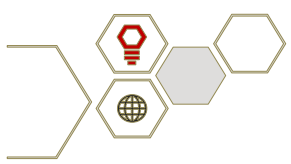
Глибоке розуміння сутності медіації, її правових засад, функціонального призначення та процедурних особливостей дозволяє адвокату не лише ефективніше супроводжувати клієнта в конкретній справі, а й формувати довгострокову стратегію правового захисту, у якій судовий процес і медіація розглядаються як взаємодоповнювальні, а не взаємовиключні механізми. Застосування медіаційних технік у щоденній практиці адвоката підвищує

якість правничої допомоги, сприяє зменшенню конфліктності правових відносин та утвердженню в суспільстві цінностей діалогу, взаємоповаги й відповідального ставлення до власних прав та обов'язків. У підсумку це посилює інституційну роль адвокатури як одного з ключових суб'єктів забезпечення доступу до правосуддя й ефективного захисту прав людини в демократичній правовій державі [12].

Висновок. Медіація посідає вагоме місце у системі альтернативних способів вирішення конфліктів, поступово трансформуючись із «додаткового» інструменту в один із ключових механізмів правового врегулювання спорів у демократичній правовій державі. Її нормативне закріплення в Законі України «Про медіацію» та концептуальна узгодженість із положеннями Конституції України щодо права на судовий захист і професійну правничу допомогу свідчать про формування цілісного правового підґрунтя для розвитку медіаційних практик. У цьому контексті медіація має розглядатися не як «конкурент» суду, а як інструмент, що доповнює традиційні форми захисту прав, розширюючи можливості осіб у виборі оптимальної стратегії поведінки в конфліктній ситуації.

Для адвокатури медіація є не лише одним із напрямів професійної спеціалізації, а й важливим елементом модернізації змісту адвокатської діяльності. Опанування адвокатом медіаційних технік, уміння працювати з інтересами сторін, застосовувати комунікативні та переговорні інструменти, поєднувати правову аргументацію з пошуком взаємоприйнятних рішень підвищує якість правничої допомоги та відповідає сучасним очікуванням клієнтів. Водночас поєднання адвокатської та медіаційної діяльності потребує чіткого дотримання етичних стандартів, уникнення конфлікту інтересів, забезпечення конфіденційності й неупередженості, що обумовлює необхідність спеціальної підготовки адвокатів і належного нормативного регулювання їх статусу в медіаційних процедурах.

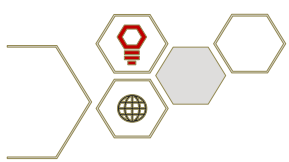

Практика свідчить, що вплив медіації на професійну діяльність адвоката має комплексний характер. До беззаперечних переваг належать: скорочення тривалості розгляду спорів, зниження фінансових витрат сторін, можливість збереження або відновлення ділових, сімейних чи інших значущих відносин, а також зменшення рівня конфронтації між учасниками конфлікту. Разом з тим існують і певні виклики: недостатня обізнаність частини адвокатів та клієнтів із сутністю й можливостями медіації, нерівномірний рівень якості підготовки медіаторів, фрагментарність практики застосування медіації в окремих категоріях справ, відсутність усталених стандартів взаємодії адвоката та медіатора. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу — від удосконалення законодавства до інституційного розвитку самоврядування адвокатури та професійних об'єднань медіаторів.

Законодавче визнання права адвоката поєднувати основну професійну діяльність із медіаційною створює додаткові можливості для інтеграції медіації у повсякденну юридичну практику. Однак реалізація цього потенціалу залежить від цілеспрямованої політики держави у сфері правової освіти, формування відповідних освітніх стандартів, включення медіації до програм підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, а також від підтримки з боку інститутів громадянського суспільства. У перспективі системне впровадження медіаційних практик в адвокатурі сприятиме не лише підвищенню ефективності захисту прав і свобод людини, а й утвердженню в Україні культури правового діалогу, відповідального ставлення до реалізації прав і обов'язків та зменшенню загального рівня конфліктності в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 24.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

3. Ситюк В. Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektiviyiyi-rozvitku-v-ukrayini>

4. Вільчик Т. Б. Роль адвоката у реалізації функції медіації у кримінальному судочинстві. Право та інновації. 2015. № 4 (12). С. 144–150.

5. Єфіменко М. Ю. Роль адвоката у процесі медіації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. № 13. Т. 2. С. 25–27

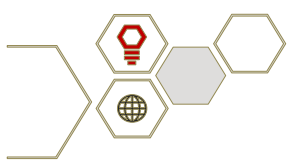
6. Городецкий О. Адвокат-медіатор: коли виникає конфлікт інтересів. Юридична газета online. 2020. № 9. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-taadr/advokatmediator-koli-vinikae-konflikt-interesiv.html>.

7. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія / Н. А. Мазаракі / Інститут законодавства Верховної Ради України. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. С. 175-176

8. Подковенко Т. О. Правова природа медіації. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2021 р.). URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28613/1/59.PDF>

9. Правила адвокатської етики за редакцією від 15.02.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

10. Єфремова І. І. Адвокат-медіатор: особливості надання послуг. Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації : матеріали Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Біла Церква, 30 жовт. 2020 р.). Біла Церква : Білоцерківський НАУ, 2020. 67 с.

11. Чеховська І. В., Довга М. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. Ірпінський юридичний часопис. 2023. № 3 (12). С. 123–138.

12. Яновська О., Біцай А. Особливості участі адвоката у процедурі медіації. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2014. Вип. 1. С. 21-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2014_1_7.

13. Медіація у професійній діяльності юриста : підруч. / Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін. / За ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.

14. Професійна етика юриста: навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.

15. Основні засади навчання базовим навичкам медіатора ; за заг. ред. К. Б. Наровської. Київ : Видавець В. Захаренко, 2019. 32 с.